Bojan Zoričić

NOVLJANSKI POLITIČKI PRVACI – IVAN VONČINA, DR. FRANKO POTOČNJAK I DR. BOGOSLAV MAŽURANIĆ

Bojan Zoričić
samostalni istraživač
HR 51250 Novi Vinodolski
bojan.zoricic@gmail.com

UDK 908(497.5Novi Vinodolski)
Esej

Govor o Novom Vinodolskom obično se svodi na Vinodolski zakon i braću Mažuranić, a u Novom je rođena množina značajnih, a malo poznatih ličnosti, među kojima i 132 evidentirana svećenika, od kojih dva biskupa. Autor obraća pozornost na Novljane koji su, kao i braća Mažuranići, bili prvi, tj. pioniri u različitim djelatnostima: Ivana Potočnjaka – Kukića, autora prvoga hrvatskog udžbenika iz meteorologije, Hinka Würtha, svestranog pionira sporta, uz Milovana Zoričića, prvog izbornika Hrvatske nogometne selekcije (1907.) i prvog predsjednika Jugoslavenskog teniskog saveza (1922. – 1934.), Marijana (Maria) Rieger-Vinodolskog, pionira hrvatskoga sportskog novinarstva i inicijatora osnutka Hrvatskoga športskog saveza (1908.), dr. Josipa Sokolića – Šarca, predstojnika Klinike za kirurgiju KBC Rebro u Zagrebu, kardiovaskularnoga kirurga koji je 30. rujna 1988. godine izveo prvo presađivanje srca u Hrvatskoj i tadašnjoj Jugoslaviji. Dalje prikazuje političko i javno djelovanje triju značajnih Novljana, malo poznatih hrvatskih političkih prvaka i oporbenih zastupnika u Hrvatskom saboru, Ivana Vončine, dr. Franka Potočnjaka i dr. Bogoslava Mažuranića.

Ključne riječi: *Novi Vinodolski, Ivan Vončina, Franko Potočnjak, Bogoslav Mažuranić*

Uvod

Obično se svaki govor o Novom Vinodolskom, ili *Nȏvȍn* – kako ga zovu Novljani, svede na Vinodolski zakon, zapisan u Novom 6. siječnja 1288. i na Mažuraniće, braću Antona/Antuna (Novi Vinodolski, 1805. – Zagreb, 1888.), profesora, hrvatskog jezikoslovca, gramatičara i leksikografa, utemeljitelja hrvatske dijalektologije, Ivana (Novi Vinodolski, 1814. – Zagreb, 1890.), hrvatskog političara i bana – *bana pučanina*, prvog bana (potkralja) iz redova neplemića, književnika i pravnika, i Matiju (Novi Vinodolski, 1817. – Feldhof, Graz, 1881.), kovačkog majstora, pisca prvoga hrvatskog putopisa (*Pogled u Bosnu*, 1842.), graditelja mlinova i građevinskog preuzima**ča**, graditelja *Vele rive* i mosta na Ričini u Novom (1863.), ceste Sv. Juraj – Krasno (1868.) i *Rudolfinske ceste* od visoravni Pleteno iznad Novog do Ogulina (1870. – 1874.), gradonačelnika Novog od 1856., te na Matijina sina Vladimira Frana (Novi Vinodolski, 1859. – Berlin, 1928.), konjičkog časnika, pustolova, žurnalista i književnika.

U Novom ćemo naći plejadu plemenitih, poteklih od slobodnjaka: Simon de Thomasis, komesar Ugarske komore, koja je po smaknuću Frana Krsta Frankapana i Petra Zrinskog zaposjela njihova imanja, ovjerio je 16. siječnja 1686. godine u dokumentu priloženom prijepisu *Urbariuma grada Novoga* iz 1606., pisanog za Nikole IX. Frankapana Tržačkog i *Urbariuma Novoga grada pri moru* sačinjenog 23. kolovoza 1653. godine za Jurja V. Frankapana Tržačkog da *Slobodnjaki Novograski od starine jeszu: Mikula Mudrovčić*, *Ivan Kargačin, Alberto Mariaševich, Gergo Jeličić, Bernić Petrinović, Anton Mariašević i Petar Mariašević; osmi slobodn'jak vavik je bil svaki on koi zastavu je deržal i nosil pred gospodinom kada je zapovidal i na vojsku pred junaci, komu ju gospoda jesu dali.* Novljanski urbar iz 1763. godine zabilježio je 6 kuća plemića, 11 kuća slobodnjaka, 62 kuće knapa, 130 kuća kmetova i 35 kuća Vlaha u Zagonu; podavanja su oslobođeni plemići, slobodnjaci, gospodski sudac, satnik, kapetan knapa i kapetan kmetova (Margetić 1980: 223-228). Od slobodnjaka, poslije plemića, Caballinija von Ehrenburg potječu biskup senjsko-modruški Ivan Krstitelj (Novi Vinodolski, 1716. – Senj, 1783.), časnici, pukovnici i jedan general u austrijskoj vojsci, barun Vinzenz Fererius (Beč, 1765. – Beč, 1849.), savjetnik u austrijskoj vladi, rizničar carske riznice, čuvar kraljevskoga grba Ordena zlatnog runa. Marijaševići su dali jednoga gradonačelnika Beča, jednoga austrougarskog admirala i kapetana bojnog broda Emila Marijaševića, kojem je jugoslavenska kraljevska vlada u Londonu poništila vojni čin zbog prelaska u mornaricu NDH (kao i poručnicima korvete Miljenku Mažuraniću, Milutinovom, i Božidaru i Josipu Mažuraniću, Božidarovima). Mrzljak pl. Eduardo bio je dvorski savjetnik (Hofrat) u Beču. Evidentirana su 132 Novljana svećenika, od kojih dva biskupa.

Novi je iznjedrio mnogo prvih, tj. pionira u različitim djelatnostima. Ivana

Potočnjaka – Kukića (Novi Vinodolski, 2. studenog 1847. – Križevci, 1898.), fizičara i meteorologa, profesora na Kraljevskome gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcima; autora prvoga hrvatskog udžbenika iz meteorologije *Nauka o podneblju i zračnih pojavih (1878.)*. *Nadalje, Hinka W*ürtha (Novi Vinodolski, 9. siječnja 1881. – Zagreb, 27. svibnja 1961.), diplomiranog pravnika i svestranog pionira sporta (bavio se klizanjem, biciklizmom, mačevanjem, nogometom, tenisom, skijanjem te popularizacijom hokeja na ledu i sanjkanja); prvog predsjednika Akademskoga sportskog kluba (od 1904. HAŠK-a), dužnost je obnašao 1903. – 1904., 1907. – 1908. i 1913. – 1920., kao predsjednik s najdužim stažem u povijesti kluba. U lipnju 1907. godine bio je uz Milovana Zoričića prvi izbornik Hrvatske nogometne selekcije sastavljene od igrača HAŠK-a i PNIŠK-a, koja je nastupila na dvije utakmice u Pragu protiv domaće *Slavije.* Bio je prvi predsjednik *Jugoslavenskoga teniskog saveza* (od 1922. do 24. ožujka 1934. godine, kad se više nije htio kandidirati). Marijana (Maria) Rieger-Vinodolskog (Novi Vinodolski, 26. siječnja 1884. – Zagreb, 18. veljače 1934.), pionira sportskog novinarstva, inicijatora osnutka Hrvatskoga športskog saveza (1908.), od 1908. godine odgovornog urednika *Hrvatskoga športskog lista*, odgovornog urednika zagrebačkog lista *Sport i umjetnost* (1912. – 1913.), urednika *Jugoslavenskog športa* (1919. – 1920.) i *Zagrebačkoga športskog lista* (1923.). Dr. Josipa Sokolića – Šarca (Novi Vinodolski, 28. studenog 1930. – Novi Vinodolski, 8. siječnja 1998.), liječnika, redovnog profesora Kirurgije na Medicinskom fakultetu u Zagrebu od 1983. godine, predstojnika Klinike za kirurgiju KBC-a Rebro u Zagrebu i kardiovaskularnog kirurga, koji je 30. rujna 1988. godine izveo prvo presađivanje srca u Hrvatskoj i tadašnjoj Jugoslaviji.

Ovdje je dan kroki političkog i javnog djelovanja trojice značajnih Novljana, zaboravljenih i malo poznatih hrvatskih političkih prvaka i oporbenih zastupnika u Hrvatskom saboru, Ivana Vončine, dr. Franka Potočnjaka i dr. Bogoslava Mažuranića.

Ivan Vončina

(Novi Vinodolski, 23. listopada 1827. – Zagreb, 1. prosinca 1885.), sin Josipa (Idrija, 13. ožujka 1794. – Novi Vinodolski, 4. travnja 1869.) i Katarine r. Logar (16. studenog 1798. – Novi Vinodolski, 3. siječnja 1891.).

Hrvatski političar, pravnik, pionir sokolstva i sporta. Rođen je u Novom u obitelji prvoga stručnog učitelja novljanske pučke škole, sa završenom preparandijom, od 1820. do 1863. godine, podrijetlom iz Idrije. U Novom su mu rođena braća Leon Stanislav (Novi Vinodolski, 1826. – Ljubljana, 1874.), svećenik, socijalni organizator i povjesničar, i Julio (Novi Vinodolski, 1834. – Rakelj, 1877.), svećenik, župnik u Garči, u Đakovačkoj biskupiji. Pučku je

Slika 1. Ivan Vončina (1827. – 1885.)

školu završio u Novom, gimnaziju u Senju, a Pravoslovnu akademiju u Zagrebu. Po završenim studijama (1848.) ban Josip Jelačić poslao ga je u Novi na službu prof. Antonu Mažuraniću, banskom povjereniku za Vinodol. Kao mladi činovnik, *perovođa na novljanskom sudu radi do 1850. godine, kad ga ban imenuje za upravitelja podžupanijskog ureda u Karlovcu, a zatim za okružnog povjerenika u Virovitici, kod tadašnje županije u Osijeku. Za Bachova je apsolutizma svratio na sebe pozornost pa je kao vrsni pravnik pozvan 1855. godine na službu u Ministarstvo unutarnjih poslova u Beč, a 1859. godine vlada ga je zbog slabog zdravlja vratila u Hrvatsku, imenovavši ga vladinim povjerenikom u Karlovcu. Na dužnost načelnika (gradonačelnika) Karlovca izabran je 1860. godine, a u ožujku 1861. godine rješenjem Kraljevskoga namjesničkog vijeća imenovan je za prvog podžupana Riječke županije, a odmah potom i narodnim zastupnikom u Hrvatskom saboru. Borio se protiv mađarskih posezanja za Rijekom i Hrvatskim primorjem. Kao podžupan pisao je okružnice poznanicima na sudu u Crikvenici o potrebi da se svećenike u Vinodolu upozori na djelovanje mađarskih agitatora. U progonu narodnjaka i u napadima na hrvatsku vladu i činovnike, profesore i đake gimnazije, najviše je sam bio izložen napadima riječke svjetine jer je odlučno tražio da se uporaba hrvatskog jezika protegne i na samu Rijeku. U tiskanoj proklamaciji na riječko općinstvo novog je župana Eduarda Csecha nazvao prostim agitatorom i mađarskim emisarom, a po sukobu s novom upravom Csech ga je 1868. godine otpustio iz službe pa se nakon šest godina službe u Rijeci preselio u Zagreb.*

Njegovim je nastojanjem pučka škola u Novom 1863. godine preustrojena iz dvogodišnje u trogodišnju iako je općinska uprava tomu bila nesklona zbog troška plaće još jednog učitelja (učitelj II. razreda da imade platju od 500 for. (godišnje), a III. razreda 600 for.). Ta je škola, utemeljena 1786. godine kao dvogodišnja, u kojoj se uz vjeronauk učio trivium: čitanje, pisanje i računstvo, od 1851. godine radila kao jednorazredna, a 1861. godine dobila je drugog učitelja s godišnjom plaćom od 315 for. i 35. for. za drva (Zoričić 2018: 48). Nastava se održavala na hrvatskom jeziku, škola je imala tečaj njemačkog i latinskog, a uz

školu je djelovala opetovnica koja je utvrđivala gradivo, a održavala se dva puta tjedno. S kanonikom Vinkom Mrzljakom, prvim predsjednikom Narodne čitaonice u Novom, osnovane 27. ožujka 1845. godine, desete u Hrvatskoj, obnovio je djelovanje čitaonice po padu Bachova apsolutizma od 17. prosinca 1864. godine, a bio je i blagajnik čitaonice.

Svoju djelatnost u Hrvatskom saboru započeo je kao izvjestitelj koji je trebao podnijeti prijedlog o uređenju odnosa Trojedne Kraljevine s Ugarskom. Prijedlog koji je izradio Ivan Mažuranić iznio je Vončina 17. lipnja 1861. godine, a usvojen je iste godine u Saboru. Poznat je po čl. 42. kojim se ne priznaju nikakvi zajednički odnosi između Hrvatske i Austrije. U Saboru pripada struji koju uz Ivana Mažuranića čine Avelin Ćepulić i Adolf Veber pa ih protivnici zovu *primorskom strankom, poslije uz Ivana Kukuljevića, Ljudevita Vukotinovića, Jurja Haulika i druge čine Samostalnu narodnu stranku. Vončina pomaže pri osnutku političkog dnevnika Domobran, a 1866. godine sam na Sušaku, kao vlasnik i urednik, izdaje oporbeni list Sviet*. Kad je banom postao Levin Rauch, sa zadatkom provedbe Hrvatsko-ugarske nagodbe, zabranio je ulazak listu *Novi pozor* iz Beča u Hrvatsku. Vončina se vratio u vodstvo Narodne stranke, a vlastitim je sredstvima kupio tiskaru u Sisku, koja je tad još u Vojnoj krajini, izvan jurisdikcije Banske Hrvatske i Rauchova domašaja. Tiskao je, uz pomoć urednika J. Miškatovića i M. Mrazovića, glasila *Zatočnik* i *Südslawische Zeitung*, koji je izlazio tri puta tjedno. Kad je Rauch poslije Nagodbe ušao u neke sumnjive poslove oko isušenja Lonjskog polja, Vončina ga je u nekoliko članaka optužio zbog zloupotrebe vlasti u vezi s tzv. limitnom ili pučkom soli radi stjecanja materijalne koristi. Ban ga je optužio zbog potvore i uvrede poštenja, a kad je pukovnijski sud u Petrinji 7. siječnja 1871. godine Vončinu oslobodio optužbi, Rauchov je poraz rezultirao i njegovim padom što treba pripisati isključivo djelatnosti Vončine. Napustivši politički život, kao gradski zastupnik izabran je za načelnika grada Zagreba. Za njegova mandata (1874. – 1876.) uvećan je broj gradskih škola, podigao je ubožnicu, dao ukrasiti krov crkve sv. Marka, a na Katarininu trgu otvoreno je Sveučilište u Zagrebu. Podržao je inicijativu za osnivanje prvoga hrvatskog tjelovježbenog društva i omogućio izgradnju zgrade Hrvatskog sokola.

Ban Ladislav Pejačević sklonio ga je da se 1882. godine prihvati dužnosti Predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu. Zaslužan je za modernizaciju školstva i širenje obrazovne mreže osnivanjem trgovačkih, drvorezbarskih, tkalačkih i drugih stručnih škola po Hrvatskoj, skrb za učiteljske škole i visoko školstvo, osnivanje Kemijskog zavoda i Botaničkog vrta u Zagrebu, za izgradnju nove zgrade Kraljevske nautičke škole u Bakru i osnivanje Kraljevske zemaljske obrtne škole u Zagrebu. Ima zasluge za obnovu zagrebačke katedrale, oštećene potresom 1880. godine, predlagao je i da se klesarska škola otvori u Novom, u Hrvatskom primorju, gdje osim vještih radnika i građe nije bilo drugih uvjeta, a uz gradnju kate-

drale u Zagrebu klesarstvo se moglo bolje razviti. Prijedlog ustrojstva škole povjerio je Izidoru Kršnjavom, svojem nasljedniku i marnom provoditelju njegovih osnova. Trogodišnju Kraljevsku zemaljsku obrtnu školu, u kojoj je 1882. godine bio osnivač, a 1890. – 1914. ravnatelj i pedagog arh. Herman Bollé, završila su četiri novljanska klesara.

Na I. glavnoj skupštini *Tjelovježbenog društva Hrvatski sokol izabran je 27.* prosinca 1874. godine za prvog starostu (predsjednika). Dužnost je obnašao dvije godine, a pobrinuo se da se po smrti Friedricha Singera, prvoga sokolskog učitelja gimnastike, 1876. godine nađe novi učitelj koji će ujedno podučavati i učenike zagrebačkih škola. U znak zahvalnosti i zbog zasluga proglašen je 1878. godine za začasnog (počasnog) člana *Hrvatskog sokola. Kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu materijalno je i moralno pomagao TD Hrvatski sokol. U listopadu 1874. godine bio je i među osnivačima Hrvatskoga planinarskog društva u Zagrebu, a aktivno je djelovao i u 1. hrvatskome sklizalačkom društvu, osnovanom 1877. godine, od 1878. godine, na II. glavnoj skupštini 1. HSD-a, biran je za drugog tajnika. Pionir je hrvatskog sporta. Iako je kratko bio aktivan u tim organizacijama, ostavio je velik trag u prva tri tjelovježbena i sportska društva s hrvatskim nacionalnim predznakom.*

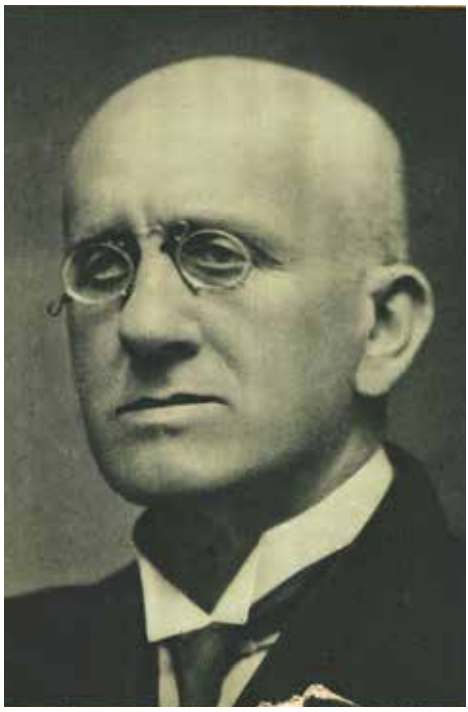
Najviše priznanje za iznimna postignuća i doprinos razvoju sporta u RH od 1991. godine ignorancijom nosi naziv Državna nagrada za sport Franjo Bučar. Franjo Bučar (Zagreb, 1866. – Zagreb, 1946.), pionir popularizacije sporta u Hrvatskoj, imao je osam godina kad je osnovan Hrvatski sokol i Hrvatsko planinarsko društvo, a jedanaest kad je osnovano 1. hrvatsko sklizalačko društvo, kojima je osnivač i prvi starosta (predsjednik) ili suosnivač i aktivni član bio Ivan Vončina.

Franko Potočnjak – Rusan

(Novi Vinodolski, 2. kolovoza 1862. – Zagreb, 18. siječnja 1932.), sin Antona Filipovog i Marije r. Potočnjak – Kukike (Novi Vinodolski, 8. svibnja 1826. – Zagreb, 15. travnja 1905.), kćeri Antona Jerolima, Ivanovog.

Doktor prava, političar, publicist i javni djelatnik. Školovao ga je ujak Ivan Potočnjak – Kukić (Novi Vinodolski, 1822. – Novi Vinodolski, 1909.), kanonik i vikar Modruške biskupije, opat, prepozit (prepošt, čelnik kanoničkog zbora) i profesor te podrektor Sjemeništa u Senju 1856. – 1864., po uvriježenome novljanskom običaju da svećenik kojeg je školovala obitelj doškoluje jednog nećaka ili bližeg rođaka. Urednik je pravaškog lista *Hrvatska domovina* (1896. – 1897.), a pokrenuo je časopis *Napredna misao* (1898.). Za poslanika u Hrvatskom saboru izabran je 1897. godine u Bakru. Bio je sudac, a kao oporbenjaka ga je grof Dragutin (Karoly) Khuen-Héderváry, hrvatski ban 1883. – 1903., uklonio s te dužnosti pa je otvorio odvjetničku kancelariju u Zagrebu, potom i

u Crikvenici. U Saboru su ga napadali mađaroni, a po saborskom govoru 1897. godine, u kojem je rekao da *je grof Khuen bez morala i da sramoti bansku čast i unesrećuje naš narod, i da, uostalom, nije hrvatski ban, već mađarski komesar, nazvavši ga nadalje huljom i moralnom propalicom, te po inzistiranju na točnom navodu njegovih izjava u zapisniku te sjednice Sabora, bio je isključen s 40. sjednica Sabora. U svoju obranu tiskao je svoje saborske govore (s XX. sjednice, od 30. kolovoza 1897. godine i CIII. sjednice od 10. veljače 1899. godine, povodom prijedloga imunitetnog odbora da se izruče sudu u svrhu kaznenog progona narodni zastupnici dr. Ivan Banjavčić, dr. Bogoslav Mažuranić i dr. Franko Potočnjak). Zastupnik je u zajedničkom parlamentu u Budimpešti 1906. – 1908., s dr. Bogoslavom Mažuranićem, novljanskim kotarskim liječnikom.*

Slika 2. Franko Potočnjak (1862. – 1932.)

Za Prvoga svjetskog rata među utemeljiteljima je Jugoslovenskoga odbora osnovanog u prosincu 1914. godine u Rimu, kao udruženja Srba, Hrvata i Slovenaca iz Austro-Ugarske Monarhije: Srbi – prof. Pavle Popović i odvjetnik dr. Nikola Stojanović; Slovenac – dr. Nikola Županić i Hrvati – kipar Ivan Meštrović, odvjetnik dr. Ante Trumbić, i odvjetnik dr. Franko Potočnjak. Odboru je 1915. godine trebalo pribaviti legitimaciju za njegovo istupanje i dokumentiranje zahtjeva za narodno oslobođenje i ujedinjenje za što su se usuglasili da bi trebalo poći u Ameriku, gdje je bila najbrojnija emigracija, stotine tisuća ljudi iz naših krajeva. Kad su drugi članovi Odbora odbili poći na taj put, toga se prihvatio dr. Franko Potočnjak, uz garanciju predstavnika kraljevske srpske vlade, poslanika kraljevine Srbije u Rimu Ljube Mihajlovića i poslanika u Londonu Mate Boškovića, da će mu biti nadoknađena sva šteta koju će zasigurno pretrpjeti od austrougarskih vlasti. U premetačinama u stanu i odvjetničkoj pisarnici u Zagrebu, u Novom, gdje je s bratom bio suvlasnik vile i u Crikvenici otuđeno mu je u vrijednosnim papirima, zlatnom novcu i dragocjenostima u vrijednosti 150.000 kruna (K), u emigraciji je utrošio 60.000 kruna (zlatne valute), što je preračunato 1927. godine u dinarskoj vrijednosti bilo 1.500.000 dinara. Od vlada Milenka Vesnića i Nikole Pašića primio je 1920. i 1923. godine 25.000 i

14.955 = 39.955 din. Nakon molbi i predstavki kralju (3) i kabinetima Ljube Davidovića i Nikole Pašića (17) te po audijenciji kod kralja primio je 1925. godine još 50.000, sveukupno 89.955 din, uz obraćanje svim vladama, do 1928. godine odbio je u svibnju 1928. godine od vlade ponuđenih mizernih 30.000 din. uvriježen i prevaren i od predsjednika vlade Vukićevića, kao i od mnogih prijašnjih vlada, Narodne skupštine, parlamentarnih klubova i parlamentarnog odbora za molbe i pritužbe. Prevaren i osiromašen od srpskih političkih „elita" (njegovim rječnikom: i ciničkі i bizantinski i licemjerno) umro je u Zagrebu, 1932. godine.

Sudjelovao je u izradi Krfske deklaracije 1917. godine i bio opasan protivnik talijanskih posezanja za Dalmacijom, Primorjem i Istrom: Italiji su tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. godine – sporazumom zemalja Antante (Velike Britanije, Francuske i Rusije) s Italijom, koji je u početku bio tajan, obećani Istra, Dalmacija i otoci, a Srbiji veliki teritoriji Bosne i Hrvatske, do Punta Planke (rta Ravno kod Šibenika). Nikola Pašić kao predsjednik srpske vlade odbio je prijedlog Antante – bio je za stvaranje države koja se neće de jure zvati Velika Srbija, nego Jugoslavija, ali u kojoj će srpske političke elite de facto biti glavni faktor, što nisu mogli doseći svojim ekonomskim elitama. Hrvatski, srpski i slovenski su političari radije stali uz Srbiju nego da izgube teritorije od Italije. Talijani su 1917. godine uz obalu Albanije potopili jedan brod, tražeći razglasom s podmornice među brodolomcima dr. Franka Potočnjaka, kojeg su se pokušali domoći. Nakon 1918. godine kraće je vrijeme, do 1920. godine, postao voditelj pravosuđa u Hrvatskoj i podban Hrvatske u Kraljevini SHS, a 1922. godine, kao bivši podban, imenovan je državnim savjetnikom i članom jugoslavenskoga ministarskog savjeta. Ministar predsjednik (premijer) Nikola Pašić izostavio ga je na popisu podnesenom kralju na potpis, ali je kralj nato zatražio na potpis drugu listu, s Potočnjakom. Na putovanjima željeznicom i državnim parobrodima nije dobivao besplatnu kartu, kao svi drugi državni savjetnici. Kad je, kraljevom voljom, trebao postati kraljevski namjesnik u Zagrebu, Pašić je kralju slagao da je Potočnjak odbio ponuđeno mjesto, a donio mu je na potpis ukaz kojim se imenuje Čimić (ciničkі i bizantinski i licemjerno). Njegovim je nastojanjem kotar u Crikvenici (premješten od 1. siječnja 1898. godine iz Novog u Crikvenicu naredbom bana Khuen-Héderváryja) od 3. svibnja 1922. godine podijeljen u dva samostalna upravna kotara. Pod oblast Kotar Novi potpali su Novi, Bribir i Ledenice. Bio je aktivan u radu Narodne čitaonice u Novom od 1890. do 1893. godine.

Djela: Poštenje i moral pod vladom Dragutina grofa Khuen-Hedérváryja (1898. Novi Sad), Šta smo i kako ćemo (1905. Rijeka), *Iz mojih političkih zapisaka (1914. Zagreb), Iz emigracije I – IV (1919.* – 1926.), *Kobne smjernice naše politike spram Italije* (1925.), Gdje smo to mi i na čemu smo (1927. Zagreb), Moja posljednja (1928. Zagreb) i dr.

Bogoslav Mažuranić – Janković

Slika 3. Bogoslav Mažuranić (1865. – 1918.)

(Novi Vinodolski, 9. siječnja 1865. – Novi Vinodolski, 22. veljače 1918.), sin Ivana Ivanovog i Anke r. Mažuranić – Jankovice (Novi Vinodolski, 3. studenog 1843. – Novi, Vinodolski, 27. veljače 1874.), kćeri banova brata Matije.

Doktor medicine, kotarski liječnik u Novom, narodni zastupnik i istaknuti hrvatski političar. Medicinu je studirao u Grazu. U Novom je bio omiljen u narodu jer kao kotarski liječnik siromašnima nije naplaćivao svoje usluge. Poslanik je u Hrvatskom saboru od 1897. godine, a s pravašima dr. Frankom Potočnjakom i gradonačelnikom Karlovca dr. Ivanom Banjavčićem bio je zbog svojih istupa u sabornici i u tisku izvrgnut pritiscima i prijetnjama kaznenim progonom. U otporu pogubnim posljedicama Hrvatima nametnute Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) i vlasti bana Khuen-Héderváryja, koja je nastojala pacificirati hrvatsko pučanstvo i slomiti oporbu, a odbila je izmjene tzv. financijske nagodbe (*kvote, tangente*) koje je početkom 1903. godine tražio hrvatski kraljevinski odbor (regnikolarna deputacija) javio se u ožujku 1903. godine *Hrvatski narodni pokret 1903/1904.* Financijska nagodba imala se obnavljati svakih deset godina, ali se to nije činilo. Nemalu ulogu u pokretu imao je i Frano Supilo svojim glasilom *Novi list* tiskanim u Rijeci. Nemiri su započeli u Sušaku 9. svibnja 1903. godine, i Bakru (13./14. svibnja), a proširili se na Senj, Kraljevicu, Grobnik, Hreljin, Crikvenicu, Selce, Bribir (17./18. svibnja) i Novi 21./22. svibnja. Demonstranti su u Novom skinuli postavljene natpise s mađarskim grbom s carinske ispostave, lučkog i poštanskog ureda te s privatnih trgovina prodavaonica duhana (državnog monopola) i pobacali ih u more. Po brojnim saslušanjima i podizanju optužnica, na sudu u Ogulinu 28. listopada sedam je osoba bilo osuđeno na 14 dana zatvora, a potkraj jeseni su na cijelom području Banske Hrvatske organizirane javne pučke skupštine. Zahtjev za sazivanjem velikoga narodnog zbora u Novom za 29. studenog 1903. godine podnio je dr. Bogoslav Mažuranić, a pučka je skupština održana 8. prosinca 1903. godine u Bribiru.

Skupštinu je pred 10.000 (!) Primoraca otvorio dr. B. Mažuranić, govornici

su bili novljanski veletrgovac Nikola Srića, župnik iz Zagona Franjo Belavić, crikvenički odvjetnik dr. Hinko Hinković, Petar Mikić i trgovac Francišković. Mažuranić je pročitao rezoluciju kojom se traži sveopće izborno pravo i tajno glasovanje, sloboda štampe i sastajanja, potpuna financijska samostalnost, isključiva uporaba hrvatskog jezika kao službenog jezika na zemljištu *svih kraljevina* (Hrvatske, Slavonije i Dalmacije) i iste vojničke koncesije koje imaju dobiti Mađari (između ostalog, i poštovanje hrvatskog jezika i njegovu uporabu u domobranskim postrojbama). Skupština je prihvatila rezoluciju i odobrila da je on kao saborski zastupnik podnese Saboru. Zaključke deklaracije objavili su *Novi list* i *Hrvatsko pravo* Josipa Franka, a dr. Mažuranić primio je od Primoraca na radu u Bosni 563 brzojavke s pristankom uz bribirsku rezoluciju. Sudionik je u formiranju Hrvatsko-srpske koalicije, koja je 1906. godine poslije okupljanja političkih stranaka i snaga banske Hrvatske i Dalmacije (Frano Supilo, Ante Trumbić) i prihvaćanja tzv. *Riječke rezolucije*, a potom po srpskim političarima usvojene tzv. *Zadarske rezolucije*, postala vladajuća stranačka grupacija, no nije uspjela u ključnim gospodarskim zahtjevima, a nije ni bila duga vijeka. To je bio prvi slučaj da su srpske stranke u Saboru podržale hrvatsku opciju jer su dotad honorirane od Beča ili Pešte stajale uz njihove interese. Zastupnik je u zajedničkom parlamentu u Budimpešti 1906. – 1908. godine s odvjetnikom dr. Frankom Potočnjakom.

Bio je inicijator napada novljanske mladeži na bana Pavla Raucha, koji je u otvorenom automobilu 12. srpnja 1908. godine prolazio kroz Novi: na tri su mjesta na cesti bile postavljene zapreke, a napadnut je *pomidorima* i jajima sa zida na zavoju ceste u luci. U Prvome svjetskom ratu bio je prvak Hrvatsko-srpske koalicije koja se sastajala u njegovoj kući u *Varoši* (danas: Ulica dr. Bogoslava Mažuranića u Novom). Bio je odbornik Narodne čitaonice u Novom i predsjednik *Radničke zadruge Sv. Nikola* u Novom, potpornog društva koje su 1881. godine osnovali Anton Žanić, Margareta Srića i drugi (za istoimenu radničku zadrugu, čije je djelovanje bilo zamrlo, zabilježio je Matija Mažuranić 1876. godine da je okupljala sve novljanske obrtnike, nosače i *bastašice* – trhonoše, nosačice tereta iz luke u novljanske trgovine). Bio je prvi potpredsjednik *Družtva za uredjenje i poljepšanje Novoga i okolice* i jedan od devet Novljana koji su 1895. godine kupili u zajedničko vlasništvo parcelu nad novljanskim kupalištem u uvali Lišanj s namjerom da tu osnuju park, a prodali su je 2. srpnja 1904. godine *uz kupovnu cijenu* općini Novi, koja je kupovinom daljnjih parcela uz more, sve do gradine Lopar, i njihovim pošumljavanjem tu osnovala park, tampon zonu između građevne zone vila i obale. Bio je član konzorcija koji je u vlasništvu držao *Hotel Lišanj* (s 32 sobe) s Ladislavom Petrom Potočnjakom, bratom dr. Milutinom Mažuranićem, Ivanom Banjavčićem iz Karlovca i dr. Vinkom Lušić-Matkovićem iz Zagreba. Hotel su posredovanjem industrijalca i trgovca drvom Frana Petrića (Draga Gornja, 1876. – Novi Vinodolski, 1932.) prodali *Jugoslavenskoj banci*

koja će ga kasnije porušiti i od 1917. do 1922. godine izgraditi novi *Palace Hotel Lišanj* sa 60 soba. S bratom, novljanskim bilježnikom dr. Milutinom Mažuranićem inicirao je smještaj i rehabilitaciju srpskih ranjenika iz Prvoga balkanskog rata (1912. – 1913.) u *Hotelu Lišanj* na teret novljanske općine.

Autor je dvaju mesopusnih *žitaka* (osuda mesopusta pisanih u stihovima koji se na *mesopusni utorak* čitaju na *Placi* u Novom) za 1913. i 1914. godinu sa superiornim pregledom politika na državnom i općinskom nivou koji su bili prezentirani kao autorsko djelo Bogoslava Bugarina. Decentni žitak iz 1913. godine mesopust *Deputat* iskrižala je (cenzurirala) općinska cenzura, a svima koji se spominju u žitku to je bilo dojavljeno pa je jedna žena, pročitana u žitku, sa svog prozora bacala jaja na auditora (suca koji čita optužnicu, a poslije mesopustu *odsiče* glavu). U pročitanom dodatku žitku autor im nije ostao dužan: Ča *j unutri svi su znali / Svima su ga čitat dali / Baš i ta se moda pita / Da se žitak gradom čita / Ka ga j korist čitat sada / Kad ga znade već pol grada ... Al me stare riči tješe / Koga svrbi taj se češe*.

Literatura

HEMAR, Eduard. 2021. *Športski biografski leksikon Primorsko-goranske županije*. Zajednica sportova PGŽ. Rijeka.

MARGETIĆ, Lujo. 1980. *Iz vinodolske prošlosti: pravni izvori i rasprave*. Liburnija – Školska knjiga. Rijeka.

PLEŠE, Branko. 1988. Značenje Ivana Vončine. *Dometi* 21: (515–519).

POTOČNJAK, Franko. 1898. *Poštenje i moral pod vladom Dragutina grofa Khuen-Héderváryja*. Novi Sad.

POTOČNJAK, Franko. 1905. *Šta smo i kako ćemo*. Rijeka.

POTOČNJAK, Franko. 1914. *Iz mojih političkih zapisaka*. Zagreb

POTOČNJAK, Franko. 1927. *Gdje smo to mi i na čemu smo?* Zagreb.

POTOČNJAK, Franko. 1928. *Moja posljednja*. Zagreb.

ZORIČIĆ, Bojan. 2018. *Moj stari Novi. Novi Vinodolski, u kronološkim natuknicama*. Grad Novi Vinodolski – Naklada Kvarner. Novi Vinodolski.

Bojan Zoričić

Novi's political leaders: Ivan Vončina, Franko Potočnjak and Bogoslav Mažuranić

Summary

Consideration of Novi Vinodolski is normally limited to the medieval Vinodol Code and the Mažuranić brothers, but many important yet lesser known personalities were born in Novi, among them 132 recorded priests, of whom two were bishops. The author focuses attention on Novi citizens who, like the Mažuranić brothers, were trailblazers in various fields of endeavour: Ivan Potočnjak-Kukić, the author of the first Croatian meteorology textbook, Hinko Würth, an all-around sports pioneer, together with Milovan Zoričić, the first selector of the Croatian national football team (1907) and the first president of the Yugoslav Tennis Federation (1922-1934), Marijan (Maria) Rieger-Vinodolski, the founder of Croatian sports journalism and the initiator of the Croatian Sports Federation (1908), and Dr. Josip Sokolić-Šarac, the chief of the Surgery Clinic at the Rebro Clinical Hospital in Zagreb, a cardiovascular surgeon who performed the first heart transplant in Croatia and Yugoslavia on 30 September 1988. He goes on to present the political and public engagement of three notable yet lesser known Croatian political leaders from Novi and opposition delegates in the Croatian Parliament, Ivan Vončina, Franko Potočnjak and Bogoslav Mažuranić,.

Keywords: *Novi Vinodolski, Ivan Vončina, Franko Potočnjak, Bogoslav Mažuranić*

CC BY